

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН Фойдаланиш ва автоматлаштирилган қарорлар қабул қилиш МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИЯТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Тахиржон Баходирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111
---	-----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	157

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович

Тошкент давлат юридик университети мустақил изланувчиси (DSc),
юридик фанлар номзоди
E-mail: a.toshpulatov4@gmail.com

ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ТОШПУЛАТОВ А.И. Фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципнинг Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида акс этиши // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) Б. 84-89.

6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-13>

АННОТАЦИЯ

Тенглик принципи жиноят қонунчилигида фақат бир жиҳатда, яъни жиноят содир қилган шахсларнинг бир хилда жиноий жавобгарликка тортилиши зарурлигида намоён бўлади. Шу билан биргаликда, ушбу принцип бир хилда жавобгар бўлиш ва жазоланишни, яъни жиноий жавобгарликнинг ва жазо тайинлаш чегаралари ва мазмуни бир хиллигини англатмайди. Мақолада тенглик принципнинг жиноят қонунида акс этиши ва унинг амалда қўлланилишига оид назарий қарашлар, амалиёт ўрганилган. Бунда шахснинг жинси, ёши, хизмат мавқеига қараб фарқлар бўлиши мумкин. Тадқиқот натижалари асосида ушбу принципни жиноят қонуни нормасида ифодаланиши ва амалиётда қўлланиши бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: фуқаро, қонун, принцип, тенглик, жиноий жавобгарлик, жазо.

ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович

Самостоятельный соискатель Ташкентского государственного
юридического университета (DSc), кандидат юридических наук
E-mail: a.toshpulatov4@gmail.com

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА РАВЕНСТВА ГРАЖДАН ПЕРЕД ЗАКОНОМ В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

АННОТАЦИЯ

В Уголовном кодексе принцип равенства проявляется только в одном: в все лица, совершившие общественно-опасное деяние подлежат уголовной ответственности. Вместе с тем, этот принцип не означает их равной ответственности и наказания, то есть общность пределов и содержания уголовной ответственности и наказания. Различие может заключаться, исходя из некоторых различий пола, возраста, и служебного положения. В статье рассматриваются теоретические взгляды, практика реализации принципа равенства в уголовном праве и его практического применения. По результатам исследования были разработаны предложения по закреплению этого принципа в нормах уголовного права и его применению на практике.

Ключевые слова: гражданин, закон, принцип, равенство, уголовная ответственность, наказание.

TOSHPULATOV Akrom

Independent researcher (DSc) of Tashkent State University of law PhD in law

E-mail: a.toshpulatov4@gmail.com**REFLECTION OF THE PRINCIPLE OF EQUALITY OF CITIZENS BEFORE THE LAW IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN****ANNOTATION**

In the Criminal Code, the principle of equality is manifested in only one thing: that all persons who have committed a socially dangerous act are equally subject to criminal liability. At the same time, this principle does not mean their equal responsibility and punishment, that is, equal limits and content of criminal responsibility and punishment. The difference may lie, for example, in the sex or age of the person, and in the official position. The article deals with theoretical views, the practice of reflecting the principle of equality in criminal law and its practical application. Based on the results of the study, proposals were developed to consolidate this principle in the norm of criminal law and its application in practice.

Keywords: citizen, law, principle, equality, criminal liability, punishment.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 18-моддасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенг эканлиги белгиланган.

Жиноят кодексининг (ЖК) 5-моддасида фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи «жиноят содир этган шахслар жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, бир хил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлиб, қонун олдида тенгдирлар» деган таҳрирда баён этилган.

Конституцияда барча фуқаролар тенглиги ҳақида сўз юритилган бўлса, ЖК 5-моддасида жиноят содир қилган шахсларнинг тенглиги назарда тутилган.

Ҳуқуқшунос олимлар томонидан ушбу принципни жиноят қонунига киритиш шартми, бу принцип Конституцияда акс эттирилган ва у қонунда кўрсатилиши ёки кўрсатилмаслигидан қатъий назар барча ҳуқуқ соҳалари учун мажбурий бўлади, деган қарашлар мавжуд. Шунингдек, ЖК да белгиланган тенглик принципи фақат жиноят содир қилган шахсларнинг тенглигини кафолатлаб, бошқа шахслар ушбу принцип доирасидан четга чиқиб қолганлигини таъкидланиб, ушбу принципни ЖКдан чиқариб ташлаш таклифларини билдиришган» [1. Б.20].

Фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи номи ва матни бир-бирига мос эмаслигини таъкидлаган И.Э.Эвечаровский жиноят субъектлари сифатида нафақат фуқаролар, балки фуқаролиги бўлмаган шахслар ва хорижий фуқаролар ҳам бўлишини билдирган ҳолда, ушбу принцип номидан «фуқаролар» сўзини чиқариб ташлашни таклиф қилган» [2. Б.50].

Айрим муаллифлар фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи номидаги фуқаролар сўзи ушбу принципнинг моҳиятига тўғри келмаслиги билан бирга, қонунийлик принципини ҳам бузилишига олиб келишини таъкидлашган. Чунки қонунийлик принципи белгиланган моддада жиноят қонунини аналогия бўйича қўллаш тақиқи ҳам мавжуд. ЖКда фуқаролар ва фуқаролиги йўқ шахсларнинг ҳам тенглигини белгилайдиган норма мавжуд эмас. Шу сабабдан ҳам барчанинг тенглигига оид конституциявий нормани (РФ Конституциясида фуқароларнинг тенглиги эмас, балки барчанинг тенглиги белгиланган) қўллаш учун, ҳоҳлайсизми йўқми, аналогияга мурожаат қилишга тўғри келади. Бу эса ЖКнинг 3-моддасидаги қонунийлик принципига зид ҳисобланади. Шу сабабдан ҳам бу ҳолатдан чиқиш учун ЖК 4-моддаси номидаги «фуқароларнинг» сўзини чиқариб ташлаш орқали ечим топиши мумкин [3. Б.37].

Н.Ф.Кузнецова эса фуқароларнинг тенг ҳуқуқлиги принципи масаласини таҳлил қилар экан, модданинг номида барча фуқароларнинг тенглиги кўрсатилган бўлса, модда матнида фақат жиноят содир қилган шахслар ҳақида сўз юритилганлигини билдиради. Аслида тенглик жиноят-ҳуқуқий муносабатларнинг барча иштирокчилари, яъни жиноят содир қилган шахслар, жабрланувчилар, қонунни қўлловчи шахслар учун ҳам қўлланилиши керак [4. Б.70-71].

Албатта, ушбу принцип мазмунига кўра фақат жиноят содир қилган шахслар тенглиги

ҳақида сўз юритилар экан, принцип номидаги барча фуқароларнинг тенглиги қандай таъминланади, деган савол очиқ қолади.

Шу билан биргаликда тенглик принципини мутлақ ўзгармас принцип сифатида ҳам қараш керак эмас. Жумладан, жазо тайинлашда вояга етмаганлар, аёллар ва 60 ёшдан ошган эркекларга нисбатан ўзига хос енгилликларни ҳам ушбу принцип мазмунига зид ҳолат сифатида баҳоламаслик керак. Т.Р.Сабитов ушбу масалага эътибор қаратиб, РФ ЖКда ўлим жазоси аёлларга нисбатан қўлланилмаслиги ҳамда суд томонидан жарима жазосини қўллашда нафақат қилмишнинг ижтимоий ҳафлилиги, балки судланаётган шахснинг ва уни оиласининг моддий аҳволи, судланган шахснинг ойлик маоши ёки бошқа даромад олиш имконига қараб тайинланишини ҳам тенглик принципига тўғри келмайди, деб ҳисоблаган [5. Б.249].

1999 йилдаги Россия жиноят ҳуқуқи дарслиги муаллифлари эса, тенглик принципи жиноят содир қилган шахсларнинг ҳар қандай ўзига хос хусусиятларини йўққа чиқариб уларни тенглаштириб қўяди, деб ҳисоблашади. Ўз фикрларининг исботи сифатида Жиноят кодекси Махсус қисмида мансабдор шахсларнинг қилмишни квалификация қилувчи белги сифатида кўрсатилиши, РФ ЖКнинг 11-моддасида белгиланган дипломатик ва бошқа иммунитетга эга шахслар жавобгарлигига оид қоидаларни келтиришган [6. Б.48].

Бундай қарама-қаршиликларни бартараф қилиш учун олимлар томонидан бир қанча таклифлар билдирилган. В.В.Мальцев «фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи» деган номни «қонун ва суд олдида тенглик принципи» деб ўзгартиришни ва матнини «Барча шахслар қонун ва суд олдида тенг. Тенглик ижтимоий ҳаётнинг барча субъектларининг бир хил манфаатларини тенг ҳимоя қилиш, ижтимоий ҳавфи ва даражаси бир хил бўлган жиноятларни содир қилган шахсларнинг бир хил жавобгарликка тортилиши орқали таъминланади» деган таҳрирда баён қилишни таклиф қилган [1. Б.151].

Н.Г.Иванов эса, тенглик принципи жиноят қонуни доирасида нафақат декларатив хусусиятга эга бўлиб, балки ортиқча ҳам ҳисобланади, чунки у қонунийлик ва айб принципларини такрорлаб, барчанинг ЖК олдида тенглиги ҳақида иллюзияни вужудга келтиради, деб таъкидлаган [7. Б.20].

Т.Р.Сабитов ҳам В.В.Мальцев фикрларига қўшилган ҳолда, ЖКда фуқароларнинг қонун олдида тенг ҳуқуқлилиги принципини белгилаш шарт эмаслигини таъкидлайди. Унинг фикрича, ушбу принцип жиноят-ҳуқуқий хусусиятга эга эмас, у моҳиятан конституциявий нормани такрорлайди.

Юқорида билдирилган фикрлар бўйича эътирозларимизни қуйидагича асослашга ҳаракат қиламиз:

биринчидан, фуқароларнинг қонун олдида тенглиги конституциявий принципни такрорлаганлиги учун уни ЖКда белгилаш керак эмас деб ҳисоблайдиган бўлсак, қолган конституциявий принципларни ҳам (масалан, қонунийлик, демократизм) ЖКга киритиш зарурати бўлмасди;

иккинчидан, жиноий жазо тайинлашда айрим тоифадаги шахсларга нисбатан берилган ўзига хос енгилликларни тенглик принципини бузилиши сифатида баҳолаш мумкин эмас, чунки қонунийлик, инсонпарварлик ва одиллик принципларига мувофиқ ҳар бир шахснинг ёши, жисмоний имкониятлари ва бошқа ўзига хос хусусиятлари жазо тайинлашда ҳисобга олинишини кафолатлайди;

учинчидан, тенглик принципи жиноят қонунчилигида фақат бир жиҳатда, яъни жиноят содир қилган шахсларнинг бир хилда жиноий жавобгарликка тортилиши зарурлигида намоён бўлади. Шу сабабдан ҳам бу принцип, барчанинг бир хил жавобгар бўлиши ва жазоланишини англамайди;

тўртинчидан, вояга етмаган шахслар ўз ёшига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда катта ёшдаги жиноят содир қилган шахслар биан бир хилда жавобгар бўлишлари мумкин эмас, шунинг учун ЖКда вояга етмаганлар жавобгарлиги хусусиятлари ажратилиб берилган;

бешинчидан, тенгликни мутлақ принцип сифатида тушуниш субъектларни ёши доирасига қараб бир неча турларга бўлинишини ҳам мантиқсиз қилиб қўйишига олиб келган бўлар эди;

айрим турдаги мансабдор шахсларга оид жавобгарликнинг ўзига хосликлари ҳам тенглик принципи мазмунига зид келмайди. Юқорида таъкидлаганимиздек, жинот қонунда тенглик фақат жиноят содир қилган барча шахсларнинг жиноий жавобгарликка тортилишида тенгликни англатади.

Шу ўринда, бугунги кунда гендер тенглик масалалари долзарб бўлиб турган ҳолда, эркеклар

ва аёлларнинг тенг жиний жавобгарлиги бўлиши ҳақида турли масалалар кўтарилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг бир қанча моддаларида аёлларнинг жиний жавобгарлиги масаласида эркакларга нисбатан бир қанча енгилроқ ёндашув борлигини кузатишимиз мумкин.

Жумладан, Жиноят кодекси 50-моддасининг тўртинчи қисмида узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга нисбатан қўлланилмаслиги, олтинчи қисмида озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилаётган аёлларга тайинланадиган жазо муддати ушбу Кодекс Махсус қисмининг тегишли моддасида назарда тутилган озодликдан маҳрум этиш энг кўп муддатининг учдан икки қисмидан ортиқ бўлиши мумкин эмаслиги белгиланган.

Жиноят кодексининг 51-моддасида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга нисбатан тайинланиши мумкин эмаслиги назарда тутилган.

Жиноят кодексининг 72-моддасининг еттинчи қисмига мувофиқ, ўта оғир жинояти учун ҳукм қилинган, шунингдек илгари қасддан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган эркакларга нисбатан шартли ҳукм қўлланилмаслиги белгиланган бўлса, бундай тақиқ аёлларга нисбатан қўлланилмайди.

Бундан ташқари, Жиноят кодексига ҳомиладор аёлнинг жиноят содир қилиши жазони енгиллаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланиши ва аксинча ҳомиладор аёлга нисбатан жиноят содир қилиниши жазони оғирлаштирувчи ҳолат ҳисобланиши ҳам белгилаб қўйилган.

Ҳўш бу нормалар гендер тенглик масалалари бўйича қандай таҳлил қилиниши керак, тенглик иккала жинс вакиллари учун ҳам тенг жавобгарликни назарда тутмайми? деган саволлар келиб чиқаради.

Аёлларнинг жиноятга қўл уришлари сабаблари ва уларнинг жавобгарлиги масалалари мамлакатимиз олимлари Қ.Р.Абдурасулова, Э.С.Зарипов, И.Исмоилов, М.Усмоналиев, С.Ниёзовалар томонидан таҳлил қилинган бўлиб, улар аёлларнинг жиноят содир қилиши сабаблари ва олдини олиш учун қандай чоралар кўрилиши кераклиги бўйича тадқиқотлар олиб боришган, ўз тадқиқотларида аёлларнинг жиний жавобгарлиги масаласидаги ўзига хосликни уларнинг ҳимояси учун хизмат қилишларини таъкидлашган.

С.Ниёзова аёллар жиноятчилиги сабаблари сифатида жамиятдаги қийинчиликлар, эртанги кунга ишончсизлик, аёлнинг оилада ягона боқувчи бўлиб қолиши, оиладаги қадриятларнинг ўзгариши, ижтимоий ҳуқуқсизликни кўрсатган [8].

Шу билан биргаликда, аёллар жиноятчилиги эркаклар жиноятчилигидан сон жиҳатидан ҳам, содир қилинган жиноятлар турлари жиҳатидан ҳам фарқ қилинишини таъкидлаш жоиз. Ўзбекистон Республикаси Олий судининг статистик маълумотларига кўра 2022 йилнинг 9 ойи давомида судланган эркаклар 37924 нафарни, аёллар эса 4802 нафарни ташкил қилган (умумий судланганларнинг деярли 13%), яъни судланган эркаклар сони судланган аёллар сонига нисбатан 8 баравар кўпроқни ташкил қилади [9].

Кўриниб турибдики, биринчидан, аёллар жиноятчилиги эркаклар жиноятчилигидан бир неча баробар кам, иккинчидан, аёлларнинг жиноят содир этиши мотивлари эркакларнинг жиноят содир этиш мотивларидан фарқ қилади, учинчидан, аёлларнинг жамиятда, оилада тутган ўрни уларнинг кўпроқ жабрланувчи бўлиб қолишига сабаб бўлади ва шу сабабдан уларни жиноятлардан ҳимоя қилишга оид қоидаларнинг жиноят қонунчилигида бўлиши муҳим аҳамият касб этади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Жиноят кодексига белгиланган фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи барчанинг тенг жавобгарлигини ва тенг жазо чораларини қўллашни эмас, балки жиноят содир қилган барча шахсларнинг кимлигидан қатъий назар бир хилда жавобгар бўлишини назарда тутати.

Жазо тайинлашда аёлларнинг, вояга етмаган шахсларнинг, қарияларнинг жинсга оид, ёш ва жисмоний хусусиятларини ҳисобга олиниши тенглик принципини бузиш эмас, аксинча маълум бир маънода тенг имкониятга эга бўлмаган шахсларни кучлироқ муҳофаза қилишни назарда тутати.

Шу сабабдан ҳам, аёлларнинг жиний жавобгарлиги бўйича жиноят қонунида белгиланган ўзига хос хусусиятлар гендер тенглик тамойилларига зид эмас, деб ҳисоблаймиз.

Албатта биз, ЖКнинг 5-моддасида белгиланган тенглик принципи идеал деб ҳисоблашдан йироқмиз ва уни такомиллаштириш зарурати мавжуд деб ҳисоблаймиз.

Энг аввало 5-модда номидаги «фуқароларнинг» ва модда матнидаги «жиноят содир этган шахсларнинг» деган жумлалар бир-бирига тўғри келмаслиги яққол кўриниб турибди. Бу принцип конституциядан олинган бўлиб, Конституциянинг 18-моддасида

айнан фуқароларнинг тенглиги ҳақида сўз юритилган, деб эътироз билдириш мумкин. Ҳақиқатда ҳам Конституциянинг 18-моддасида айнан фуқароларнинг тенглиги белгиланган. Фикримизча, Конституцияда фуқаро ва давлат ўртасидаги муносабатлар нуқтаи назаридан шундай йўл тутилган, чунки Конституциянинг 19-моддасида Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан бўлган ҳуқуқлари ва бурчлари билан ўзаро боғлиқлиги белгиланган.

Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар борасида Конституцияда фуқаро эмас, балки ҳар бир шахснинг ҳуқуқлари кафолатланганлигини кўришимиз мумкин. Чунки, Конституциянинг 24-моддасида яшаш ҳуқуқи **ҳар бир инсоннинг** узвий ҳуқуқи эканлиги, 25-моддасида **ҳар ким** эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эгалиги; **ҳеч ким** қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши мумкин эмаслиги; 26-моддасида жиноят содир этганликда айбланаётган **ҳар бир шахснинг** иши судда қонуний тартибда, ошкора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмагунча у айбдор ҳисобланмаслиги, судда айбланаётган **шахсга** ўзини ҳимоя қилиш учун барча шароитлар таъминлаб берилиши, **ҳеч ким** қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмаслиги, **ҳеч кимда** унинг розилигисиз тиббий ёки илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмаслиги; 27-моддасида **ҳар ким** ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовулардан, шахсий ҳаётига аралашидан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эгалиги, **ҳеч ким** қонун назарда тутган ҳоллардан ва тартибдан ташқари бировнинг турар жойига кириши, тинтув ўтказиши ёки уни кўздан кечириши, ёзишмалар ва телефонда сўзлашувлар сирини ошкор қилиши мумкин эмаслиги; 29-моддасида **ҳар ким** фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эгалиги, **ҳар ким** ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эгалиги; 31-моддасида **ҳамма учун** виждон эркинлиги кафолатланиши, **ҳар бир инсон** хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эгалиги белгиланган. Демак бу ҳуқуқларни таъминлашни Конституция нафақат фуқароларга нисбатан, балки барчага нисбатан кафолатламақда.

Бундан ташқари, ЖКнинг 8-моддасида **ҳеч ким** айнан битта жиноят учун икки марта жавобгарликка тортилиши мумкин эмаслиги, 10-моддасида қилмишида жиноят таркибининг мавжудлиги аниқланган **ҳар бир шахс** жавобгарликка тортилиши шартлиги белгиланган. Шунингдек, ЖКнинг ҳудуд бўйича амал қилишига оид қоидаларни белгилаган 11 ва 12-моддаларида, жиноят учун жавобгарлик ва унинг асослари белгиланган 16-моддасида, жиноят субъекти масалалари очиб берилган 17-моддада ҳам фуқаро эмас, балки **шахс** ҳақида сўз юритилган.

ЖК 5-моддаси ва матнидаги номувофиқлик масаласи бўйича ўтказилган сўровда суриштирувчи ва терговчиларнинг фикри ҳамда судьялар фикрида фарқлар борлиги кузатилди.

ЖКнинг 5-моддаси «Фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи» деб номланади. Модданинг матнида эса «... шахслар» қонун олдида тенглиги белгиланган. 5-модда номини «Қонун олдида тенглик принципи» деб ўзгартириш фикрига қандай қарайсиз деган саволга суриштирувчи ва терговчиларнинг 48 фоизи ижобий қарайман, фуқаро ва шахс икки хил тушунча бўлганлиги сабабли 5-модда номи ҳам ўзгартирилиши керак деб, 51 фоизи салбий қарайман, уни ўзгартириш ҳуқуқни қўллаш амалиёти учун ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас деб фикр билдиришган бўлса, Судьяларнинг 87 фоизи ЖК 5-моддаси номини ўзгартиришни қўллаган бўлса, 13 фоизи ушбу таклифни қўлламаслигини билдиришган.

Хорижий тажрибага мурожаат қилсак, Россия ЖК 4-моддасида фуқароларнинг қонун олдида тенглиги барча жиноят содир қилган шахслар қонун олдида тенглиги ва кимлигидан қатъий назар жиноий жавобгарликка тортилиши мазмунида, Беларусь ЖКнинг 3-моддаси ҳам айнан шу мазмунда белгиланган. Озарбайжон ЖКнинг 6-моддаси қонун олдида тенглик деб номланиб, унинг биринчи қисми барчамизга маълум бўлган ирқ, жинс, миллат каби фарқланадиган хусусиятлардан ташқари сиёсий партиялар, касаба уюшмалари ва бошқа жамоат ташкилотларига мансублигидан қатъий назар тенглиги белгиланиб, иккинчи қисмида эса биринчи қисмда кўрсатилган ҳолатларни асос қилиб ҳеч ким жавобгарликка тортилмаслиги ва жазоланмаслиги ёки жавобгарликдан озод қилинмаслиги белгиланган.

Тожикистон ЖКнинг 5-моддаси қонун олдида тенглик принципи деб номланиб, у бир қисмдан иборат ва Озарбайжон ЖКнинг 6-моддаси биринчи қисми билан айнан бир хил.

Қирғизистон ЖКнинг 4-моддаси фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи деб номланиб, мазмунан мамлакатимиз ЖК 5-моддаси мазмунига ўхшаш, аммо унда тенгликни

билдирадиган умумий тушунчалар (ирқи, жинси, миллати ва ҳ.к.) билан бирга дискриминация учун асос бўладиган бошқа ҳолатлар ҳақида ҳам сўз юритилган.

МДХ давлатлари учун Намунавий жиноят кодексининг 6-моддасида ҳам жиноят содир қилган шахслар қонун олдида тенглиги ва жинси, ирқи, миллати, келиб чиқиши, мулкӣ ва хизмат мавқеи, динги муносабати, эътиқоди, жамоат ташкилотларига мансублиги ва бошқа ҳолатлардан қатъий назар жиноий жавобгарликка тортиладилар, деб белгиланган.

Юқоридаги маълумотларни таҳлил қилган ҳолда, ЖКнинг фуқароларинг қонун олдида тенглиги принципи номини ўзгартириш ва мазмунига аниқлик киритиши керак деб ҳисоблаймиз.

Жиноят кодексининг 5-моддаси қуйидаги таҳрирда баён этилиши таклиф қилинади:

«5-модда. Қонун олдида тенглиги принципи

Жиноят содир этган шахслар қонун олдида тенг бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, жиноий жавобгарликка тортиладилар».

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Мальцев В. В. Принципы уголовного права. – Волгоград, 2001. – 264 с.
2. Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России. – М.: 2008. – 97 с.
3. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учеб. / под ред. А. И. Рарога. – М., 2001.
4. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1. Учение о преступлении: учеб. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М., 1999.
5. Сабитов Т.Р. Уголовно-правовые принципы: понятие, система и виды. Дис. ... док. юрид. наук. – Екатеринбург, 2019.
6. Уголовное право. Общая часть: учеб. / под ред. В. Н. Петрашева. – М., – 1999.
7. Иванов Н. Г. Модельный уголовный кодекс. Общая часть. Опус № 1. – М., 2003.
8. Ниёзова С. Аёллар нега жиноятга қўл урадилар? <http://hudud24.uz/ayollar-nega-jinoyatga-%D2%9B%D1%9Ei-uradilar/>
9. <https://stat.sud.uz/file/2022//18-10/%D1%81%D0%B0%D0%B9....pdf>.